

TERMINOLOGIZACIJA PUBLICISTIČNEGA JEZIKA

Razčlenjevanje stilnih značilnosti strokovnih besedil v publicistični funkcijski zvrsti razklepa meje dveh funkcijskih zvrsti in prispeva spoznanja o oblikovanju novega strokovnega jezika, t. i. publicističnega strokovnega jezika. Poljudnoznanstvena besedila v publicistično funkcijsko zvrst prinašajo številne termine, ki se iz obrobne strokovne besedja selijo v jedrni del leksikalnega sistema. Od vpetosti v aktualna družbena dogajanja je odvisno, ali bodo v njem tudi obstali. Pogosto se hitro, kot se pojavijo, spet vrnejo v svoje strokovne okolje.

Termini še ohranjajo svojo pomensko zaprtost, kljub temu da se večja števila kolokatorjev. Primeri: *PCB*, *dioksin*, *kloramfenikol*, *gaučo*. Terminologizacijo publicističnega jezika je tako mogoče razumeti kot prehajanje terminov iz svojih primarnih strokovnih okolij v druge funkcijske zvrsti. Iz naravoslovnih znanosti se uvajajo t. i. terminološki znaki. V besedotvornih vrstah je opaziti veliko morfološko heterogenost (*e-pošta*, *e-naslov*, *e-knjiga*, *miniDV*, *DNK-tehnologija*, *tehnologija družine xDSL*), tako da teoretična podlaga skoraj ne dohaja izzivov jezikovne prakse. Pojavljajo se številni kratični termini. Ker je publicistični jezik pod neposrednim vplivom tujega, zlasti angleško govorečega okolja, od koder prihajajo predmetne novosti, se v njem pojavljajo t. i. aktualni prevzeti termini, pogosto v citatni obliki. Vse to oblikuje publicistični strokovni jezik. Meje med funkcijskimi zvrstmi se rahljajo.

termin, terminologizacija, terminološki znak, publicistični strokovni jezik, kratični termin, determinologizacija, aktualni prevzeti termin

Categorising the stylistic features of technical texts within journalism opens up the border between two functional varieties and contributes to our understanding of the formation of a new technical language, i.e. journalistic technical language. Popular-scientific texts introduce a number of terms into the journalistic functional variety that move from the technical margin into the core lexical system. Whether they remain there is dependent on how closely they are integrated into the current social situation. Often they return to their technical origins as quickly as they appeared. Terms still preserve their semantic hermeticity in spite of the number of collocates. Examples include: *PCB*, *dioxin*, *chloramphenicol*, *gaucho*. The increasing use of terminology within the language of journalism can thus be seen as the transfer of terms from their primary academic-scientific environment into another functional variety. From the natural sciences are introduced what can be referred to as terminological signs. In terms of word-formation there is a great deal of morphemic heterogeneity (*e-pošta*, *e-naslov*, *e-knjiga*, *miniDV*, *DNK-tehnologija*, *tehnologija družine xDSL*), so that the theoretical base can barely keep up with language practice. Many abbreviated terms appear. As journalistic language is subject to direct foreign influence, especially from the English-speaking world, from where new subject matter appears, there often appear current borrowings, frequently as direct quotations. All of these factors contribute to the formation of

journalistic technical language. The distinction between functional varieties thus becomes less clear-cut.

term, increased use of terminology, terminological sign, journalistic technical language, abbreviated term, decreased use of terminology, current borrowing

1 Strokovnemu jeziku je kot eni od funkcijskih zvrsti jezika s samostojnimi podzvrstmi odvzeto tipološko določanje. Jezikovni priročniki to posredno izražajo z množinsko obliko besedne zveze: strokovni jeziki (prim. Toporišič 2000: 28). Edninska oblika izraza je le hipotetična slovarska tvorba.¹ *Slovnica slovenskega jezika* Jožeta Toporišiča ločuje tri tipe strokovnih jezikov. Nasproti praktično-strokovnemu jeziku kot najbolj »nazornemu« postavi znanstveni jezik, ki je »[n]ajvišja vrsta strokovnega jezika« (Toporišič 2000: 29). Znanstveni jezik določajo notranje besedilne stilne značilnosti, kot so natančnost opisovanja pojmov, enopomenskost izrazov, velika stopnja abstrakcije, poimenovanje nove predmetnosti. S stališča naslovnika je znanstveno sporočilo namenjeno ožji strokovni populaciji. Med praktičnostrokovnim in znanstvenim jezikom kot skrajnima poloma je povezujoči poljudnoznanstveni jezik, ki naj bi s popularizacijo dognanj znanosti prispeval k njihovi poznanosti in razširjenosti. Naslovnik naj bi bil čim širše zajet; temu so prilagojena tudi merila poljudnoznanstvenega jezika: opisi namesto enopomenskih terminov, dodatne razlage, številnejše ponazoritve, preprostejša skladnja (Toporišič 1992: 190).

1.1 Tako kot strokovni jezik v praksi obstaja le v svoji aplikativni heterogenosti, se k takemu pojmovno zelo širokemu obsegu svoje predmetne določenosti približuje tudi publicistični jezik. Tudi definicija publicističnega jezika navaja različne »prvine jezikovnih ravnin, ki pozornost naslovnika pritegujejo z nenavadnostjo prvin slušne ali vidne strani jezika, pregibnih in tvorbenih morfemov in morfemskih zvez, s posebnim besedjem in živogovorno skladnjo [...]. Včasih se približuje strokovnosti, včasih umetnostnosti pa tudi praktični sporazumevalnosti.« (Toporišič 1992: 238.) Da se »celo poljudnoznanstvena besedila [...] včasih pišejo na straneh časopisja«, je eno zadnjih opažanj, s katerim *Slovnica slovenskega jezika* končuje navajanje značilnosti publicističnega jezika (Toporišič 2000: 31).

2 Pričujoči sestavek bo obravnaval prav navedeno pojavljanje poljudnoznanstvenih besedil v publicistični funkcijski zvrsti. Obravnava le-teh se bo osredotočila na potrjevanje zblížanj publicističnega jezika in strokovnih jezikov, kot jih z zgornjimi trditvami nakazuje tudi slovensko jezikoslovje. Razčlenjevanje stilnih značilnosti strokovnih besedil v publicistični funkcijski zvrsti naj bi še dodatno razklenilo meje obeh zadevnih funkcijskih zvrsti in prispevalo spoznanja o obliko-

¹ Prim. geslo **strokovni jezik** v *Enciklopediji slovenskega jezika* Jožeta Toporišiča (1992: 315). Že v drugi povedi je rabljen izraz v množini: »strokovni jeziki«. Tudi prva karakteristika strokovnega jezika nakazuje »zbirnost« pojma: strokovni jezik je opredeljen kot »posebne značilnosti jezika po strokah«.

vanju novega strokovnega jezika, t. i. publicističnega strokovnega jezika, kakor ga je v zametkih nakazala razprava o znamenjih angleščine v slovenščini (Bokal 2004: 47). Publicistična strokovna besedila se največkrat nanašajo na računalništvo, avtomobilizem, popularno glasbo, ekologijo, medicino, kemijo, veterino. Razpravljanje o prepletenosti strokovnih in publicističnih besedil se bo opiralo na strokovna besedila, ki jih prinaša časopis *Delo* v svojih prilogah *Informacijska tehnologija*, *Znanost* in *Na kolesih*.

2.1 Jezik je temeljni, najpopolnejši in najbolj zapleten izraz človeškega sporazumevanja. Temeljni zato, ker je osnovno znamenje razumske, miselne dejavnosti človeka. Jezik ima vlogo prenašalca vseh vrst informacij. Daje nam možnost verbalizacije, upovedanja vsega, kar premore človeška zavest. Z bogastvom besednih pomenov in neizčrpljivih možnosti besednih zvez se gradi v sistem izraznih sredstev, ki primarno določajo človeško skupnost in človeka kot individuuma. Z odražanjem resničnosti se odpira na različne načine obravnavano filozofsko vprašanje o razmerju med jezikom in resničnostjo, ki jezik osvetljuje kot najbolj zapleten način sporazumevanja, kar se še dodatno izraža z njegovo razpetostjo med zavezanostjo »tradiciji« in z možnostjo njegovega spreminjanja. Ferdinand de Saussure takole pravi: »Nobena družba jezika v resnici ne pozna in ga tudi ni nikoli razumela drugače kot proizvod, ki ga je podedovala od prejšnjih generacij [...]. Vsakokratno stanje jezika je vselej proizvod zgodovinskih dejavnikov in prav zaradi teh dejavnikov znaka ni mogoče premakniti [...].« (De Saussure 1998: 86.) Po drugi strani pa je ob takih postavkah, ki so podlaga nespremenljivosti jezikovnih sredstev, jezikovnega znaka, »[j]ezik [...] v vsakem trenutku zadeva vseh ljudi [...], razširjen je med množico, ki z njim upravlja, je nekaj, kar vsakdo po ves dan uporablja.« (De Saussure 1998: 87–88.) To so hkrati tudi okoliščine, da se »znak [...] lahko spreminja, zato ker traja.« (De Saussure 1998: 89.) Obe razsežnosti jezikovnih znakov se strneta v ugotovitev, da »[p]ri vsaki spremembi prevladuje vztrajnost stare materije [...], zato tudi načelo spreminjanja temelji na načelu nepretrganosti [...].« (De Saussure 1998: 89.) Rezultat takih silnic v jeziku je, da »[n]e glede na dejavnike sprememb, naj delujejo sami ali v povezavi, vselej pripeljejo *do premika v odnosu med označencem in označevalcem* [...]. Jezik nima nobene moči, da bi se branil pred dejavniki, ki od trenutka do trenutka premikajo razmerje med označencem in označevalcem.« (De Saussure 1998: 89–90.) Eden od pomembnih dejavnikov, ki prispevajo k jezikovnim novostim, so vsakdanje govorne situacije: »V jezik ne pride nič, kar ne bi bilo poprej na preizkušnji v govoru in vsi razvojni pojavi koreninijo v posamezniku.« (De Saussure 1998: 188.)

3 Zastranitev v splošno jezikoslovje je teoretična utemeljitev, ki se bo v nadaljevanju izkazala za podlago, na katero navežemo konkretno jezikovno situacijo. Strokovna besedila v publicistični funkcijski zvrsti bodo obravnavana s stališča terminologizacije oziroma determinologizacije jezikovnih sredstev, s stališča besedotvornih in leksemskih posebnosti ter s stališča posebnih znakovnih tvorbo.

3.1 Strokovna besedila so odraz pojmovnega sistema določene stroke, katere del stvarnosti je predmet raziskovanja. Ta se odraža z množico v stroki specializiranih denotatov, ki se na jezikovni ravni uresničujejo v terminih. Strokovna besedila v prvi vrsti opredeljuje njihovo besedje, termini: »Terminologija je prepoznavna prvina jezika sploh, pa tudi besedil posameznih strokovnih področij.« (Vidovič Muha 2000: 116.) Tako kot drugi leksemi pa so tudi termini kljub svoji pomenski zaprtosti, ki jim do neke mere preprečuje vstop novih pomenskih sestavin, relativno stabilna jezikovna sredstva. Tudi termini so podvrženi pomenskimi prenosom in premikom po funkcijskih jezikovnih ravninah. To bo obravnaval tudi ta sestavek. V publicističnih besedilih je z aktualizacijo, popularizacijo novega še posebej mogoče opazovati tovrstne premike.

3.2 Prehajanje na uresničitev glavnega namena sestavka zahteva pojasnitev pojma terminologizacija in determinologizacija. Ada Vidovič Muha ju opredeljuje takole: »[P]ri terminologizaciji gre za poimenovanje posebnega, manj znanega z izrazom, ki je vsaj v svojem osnovnem pomenu del splošne zavesti [...].² Pri determinologizaciji je postopek obrnjen: denotat je tisti, ki izstopa iz pojmovnega sveta posamezne znanosti in postaja vsesplošen, ne več prepoznaven samo v okviru določenega znanstvenega področja. V svet splošne (neterminološke) leksike se seveda poleg vsebine seli tudi njen izraz.« (Vidovič Muha 2000: 116.)

Determinologizacija je v jezikoslovju aktualen pojem. O terminologizaciji pri glagolih je pisala Andreja Žele. Medtem ko stroka determinologizacijo razčlenja na delno, popolno in individualno (Žagar 2005: 40–41), pa pojem terminologizacija, ki je v jezikoslovnem pomenu notranje enovit, poleg ozkega jezikoslovnega pomena, razvija še manj specializirane, splošnejše pomene. O terminologizaciji je pisal Franc Pediček že leta 1984. Obravnava jo »v pomenu procesa in gibanja za doslednejšo registracijo delovnega in znanjskega izrazja in za pomensko normiranje strokovnega izrazja.« (Pediček 1984: 20.) Ob tem se pri njem pogosto pojavlja sintagma terminologizacija znanosti. Dopolnjujoči roditeljski predmet določa, na kaj se terminologizacija nanaša, koga prizadeva. Tak sintagmatski model bo uporabljen tudi v tem sestavku z besedno zvezo: terminologizacija publicističnega jezika. Razumeti jo je mogoče v najširšem smislu prehajanja terminov iz svojih primarnih strokovnih okolij v druge funkcijske zvrsti.

3.2.1 Utemeljitev je mogoče najti v drug drugega dopolnjujočih silnicah izrazov terminologizacija in determinologizacija. Predpostavka, da sta to dva antonimna komplementarna pojma, poraja sklep: če neki člen v tej dvojici nekaj izgubi, drugi izgubljen sprejme. Trditev zahteva ponazoritev. Če v tem razmerju nastopata termin in publicistični jezik, se termin pri tem determinologizira. Kakšen pa je proces v jeziku, ki tako posplošeni termin pridobiva? Nemogoče je reči, da se publicistični jezik pri tem determinologizira. V strokovni literaturi je pojav determino-

---

² Ada Vidovič Muha trditev ponazarja z izrazoma celica in koren.

logizacije opisan le s stališča posameznega termina, v smeri njegovega pomenskega širjenja, kar vključuje možnost posploševanja pomenskih sestavin, ni pa opisan s stališča celovitosti publicističnega jezika, ki tak termin sprejema. To sta dve različni, nasprotni smeri.

3.2.2 Potrditev izraza terminologizacija v pomenu prehajanja, uvajanja terminov na predhodno neterminološkem področju je mogoče najti še v naslednjem. (De)terminologizacija je v strokovni literaturi opisana le s stališča leksema, jezikovnega znaka. Nič pa ni govora o nejezikovnih izraznih sredstvih, ki so prav tako pomeno-nosna, in se, kot bomo videli, čedalje bolj pojavljajo v publicističnih besedilih. Ti znaki so v rabi v določenih strokah in če se pojavljajo zunaj njih, jim pač prinesejo določeno terminološko razsežnost. Zaradi odsotnosti pomenskih sestavin pri njih o determinologizaciji ne moremo govoriti.³

Terminologija takim izrazom še ni posvetila posebne pozornosti, kljub temu da jih imajo zlasti naravoslovne (matematika) in humanistične znanosti (jezikoslovje), zato tudi s stališča terminografije še nimajo svojih poimenovanj. Glede na vlogo, ki je jezikovna, po funkciji terminološka, po zunanji izraznosti pa nejezikovna, bi jih lahko imenovali s skupnim nadpomenskim izrazom terminološka znamenja ali analogno jezikovnemu znaku terminološki znak.

3.2.3 Izraz terminologizacija sam po sebi pa ponuja še drugi, na morfemskih sestavinah besede utemeljeni pomen. Samostalni terminologizacija s pripono *-izacija* sodi v pojmovno skupino samostalnikov, kjer gre v najširšem pomenu za postopek, ki se nanaša na to, kar je omenjeno v korenu besede. Tako odpira možnost pomena, ki jo imajo vsi podobni izrazi s to pripono.⁴

3.3 Terminologizacija se v tem sestavku nanaša na publicistični jezik. Glede na namen sestavka je treba pojav nastopanja terminov v publicističnem jeziku omejiti le na tista besedila, ki se nanašajo na določeno stroko. Ta prinašajo aktualna dognanja, ki so pogosto povezana s trenutno perečimi svetovnimi problemi. Termin nastopa v njih v svoji primarni funkciji strokovnega izraza in še zmeraj ohrani vse svoje pomenske sestavine, spremeni se le njegova funkcijska zvrst.

3.3.1 Tako tak termin še zmeraj ne razvija konotativnega razvoja besede. Pomik strokovno – publicistično besedilo ni povzročil, da bi termin s pomenskimi sestavinami prebil svojo semantično lupino. Kljub temu da je možnost konotacij premo sorazmerna z večanjem števila uporabnikov, pomenske sestavine ostanejo zaprte same v sebi. Naslednji primeri so iz preteklih približno desetih let: *PCB*, *poliklorirani bifenil* (ob aferi onesnaževanja reke Krupe v Beli krajini), *dioksin* v zvezi z

---

³ Lahko pa bi s pridržkom govorili o »izrazni determinologizaciji«
znakov za termin dvopičje, vezaj in zaklepaj v sms-sporočilih, kjer se pojavljajo v t. i. smešku /:-)/, posebnem znaku za čustveno pozitivno razpoloženje.

⁴ Primerjaj SSKJ: *tehnizacija* > *tehnizirati* 1. opremljati s tehničnimi pripomočki [...]; *semaforizacija* > *semaforizirati* opremiti s semaforji [...]; *motorizacija* > *motorizirati* 1. opremiti kaj z motornimi vozili (za prevoz) [...].

vzrejo perutnine, *kloramfenikol*, ki so ga pogosto omenjali v zvezi z mlekarско afero, *gaučo* v zvezi s pomorom čebel na Primorskem in Gorenjskem. Raba teh terminov se je zaradi posebnih sociolingvističnih okoliščin tako rekoč v hipu povzdignila iz strokovne zaprtosti v sestavke s poljudno obvestilnostjo. Iz obrobne strokovne besedja so se prebili v jedrni del leksikalnega sistema. Od vpetosti v aktualna družbena dogajanja je odvisno, ali bodo v njem tudi obstali. Pogosto se hitro, kot se pojavijo, spet vrnejo v svoje strokovno okolje.

3.3.2 Taki termini s prehodom v publicistično funkcijsko zvrst ne razvijejo svoje besedne družine. S tem se izkazuje njihova morfemska monolitnost, obenem pa tudi nezmožnost skladiščne razraščeniosti. Prav tako ne razvijejo modela sopomen-skosti in protipomen-skosti. V pomenski zgradbi na primer termina *kloramfenikol* ni pomenskih sestavin, od katerih bi vsaj nekatere lahko vzpostavile odnos do pomensko sorodnih besed. Izraz *kloramfenikol* obstaja samo kot odslikava kemijskega pojma.

Vsa naštetá merila ohranjajo terminu njegovo tipiko. Zaradi množičnosti prenosniških sredstev se večá število naslovníkov. Termin izgublja ozko znanstveno dostopnost in postaja poljuden.⁵

Ugotavljanje posebnosti premika terminov v publicistični jezik je iz obdelave termina s stališča njega samega mogoče razširiti na njegovo najbližje sobesedilno okolje, na kolokacije.

3.4 Predpostavljamo, da je v publicističnih strokovnih besedilih povečana stopnja kolokacijske razpršenosti terminov. Če se kolokacija izraža na obsegu pomenskih možnosti leksema, da vstopa v tipične besedne zveze, potem je večanje števila kolokatorjev tudi odraz vstopa termina v drugo funkcijsko zvrst. S tem se poveča možnost pomenotvornih postopkov, kot sta metaforizacija, metonimija. Konec koncev je »kolokacija zadeva statistične verjetnosti, da se dve besedi lahko sopostavljata. Ena v paru ima večjo privlačnost kot druga, na primer beseda vino ima večjo možnost sopojavljati se z besedo rdeč kot beseda rdeč z besedo vino, ker se beseda rdeč lahko navezuje na mnogo samostalnikov, medtem ko beseda vino nastopa z majhnim številom pridevnikov.« (Jackson 2002: 18.) In če so »komponente leksemskega pomena v povezavi z 'realnim svetom' v obliki denotacije in konotacije in v povezavi z drugimi leksemi, ki leksem tipično spremljajo v strukturah stavka« (Jackson 2002: 18), potem je povečano število kolokatorjev tudi

⁵ Vendar pa se pri delu terminov s prehodom v publicistično zvrst pojavi še druga možnost, ki vključuje determinologizacijo termina. Medtem ko se je pri opisanih terminih v jezikovnem razmerju v prvi fazi pojavila pogostnostna obremenitev, prilagajanje drugim besedilnim vzorcem vendarle pogojuje stilne spremembe, ki zadevajo stopnjo strokovnosti jezika. To pa je prvi zametek determinologizacijskega postopka, ki se nadaljuje s pomenskim širjenjem. Terminologizacija publicističnega jezika tako pogojno vključuje determinologizacijo terminov; da sta procesa med seboj sovsebna, je samo navidezna kontradiktornost. Za izraze *internet*, *laserska plošča*, *zračna blazina* velja, da so se determinologizirali. Kdaj pride od tega, je sociolingvistično vprašanje, ki zahteva samostojno razpravo.

odraz širjenja termina iz strokovnih besedil v bolj sproščeno publicistično funkcijsko zvrst.

4 Medtem ko je bilo do sedaj pojavljanje terminov v strokovnih publicističnih besedilih obravnavano le s stališča slovenskega jezika, pa je v njih moč opazovati tudi termine, ki prihajajo iz drugih jezikov, največ iz angleščine. Glede na časovno zaznamovanost besed nastopajo kot nove besede, za katere je značilno, da njihova izrazna oblika v stroki še ni ustaljena. Prav tako v stroki taki izrazi še nimajo ustaljenega sistematiziranega mesta in posledično terminološka teorija zanje še ni izoblikovala strokovnega poimenovanja. Kot pogojni delovni termin jih v sestavku imenujemo aktualni prevzeti termini. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) besedo *aktualen* razlaga kot »trenutno pomemben ali zanimiv, sodoben«, kar ustreza poimenovanju, prevzetost pa se nanaša na postopek sprejemanja besed iz drugega jezikovnega sistema. Iz angleščine prevzeti aktualni termini se pogosto pojavljajo v citatni obliki. Citatne besede s stališča sociolingvistike razodevajo neenakomerno porazdeljeno stopnjo vplivajske možnosti posameznih jezikovnih sistemov. Načini, kako slovenščina take izraze sprejema, se kažejo iz sobesedila in prehajajo od takih, kjer je angleška izvirna beseda povsem izenačena s slovenskim izrazom, do takih, kjer jezik do angleških besed vzpostavlja distanco.

4.1 Moč slovenskega jezika se pokaže v primerih, ko je angleški izraz podomačen, navezava na tuji jezik se razkriva v izrazu v oklepaju: »Glasbeni predvajalniki, opremljeni z 128–512 MB bliskovnim pomnilnikom (flash), so najmanjši med prenosnimi glasbenimi predvajalniki.«⁶

Podobna vzporednost obeh jezikov se pokaže v primerih, ko je angleški izraz podomačen, njegova priložnostna raba je izražena grafično z narekovaji, obenem pa se zareza med obema jezikoma opravi z identifikacijo izvirnega jezika: »Izraz 'domači kino' ali Home Theatre, kot mu pravijo v angleškem izvorniku, se je začel pojavljati v začetku devetdesetih let.«⁷

4.2 Nastajajo neke vrste hibridne tvorbe. Samostalniška zveza z levim prilastkom je iz dveh delov: za določevalni izraz je uporabljen angleški, v jedru pa je slovenski, izvorno prav tako raznovrsten: »Tiskalniki bodo v prihodnosti še zmogljivejši, razvoj pa naj bi šel v smeri t. i. *liquid laserskih tiskalnikov*.«⁸ Zavest o neobičajnosti izraza je še izražena, in sicer v najavnih okrajšavah, in tudi grafično, v kurzivnem tisku.

Na koncu tega razdelka naj bo omenjena še obrobna leksikalna interferenca, ki se redko pojavi. Gre za polprevzeto besedo, izvorna pisava in domače obrazilo ji daje hibridno obliko: »Streetka in sportka [...]. Sportka je le športnejša različica

⁶ Delo, Informacijska tehnologija, 23. 7. 2004, 13.

⁷ Delo, 30. 9. 2000, 44.

⁸ Delo, Informacijska tehnologija, 23. 10. 2002, 10.

osnovnega modela, streetka – roadster s platneno streho – pa ima pestrejšo zgodbo kot avtomobil, iz katerega je nastal [...].«⁹

5 Že v razdelku o leksemskih novostih publicističnih strokovnih besedil je bil zaznan močan vpliv angleškega jezika. To pa je opazno tudi pri besedotvorni obdelavi publicističnih strokovnih besedil. Tu zadenemo ob jezikovni pojav aglutinacije. »Aglutinacija je v tem, da se dvoje ali več členov, ki so bili sprva različni, ki pa se v stavku pogosto znajdejo skupaj, povezani v isto sintagmo, spoji v absolutno enoto ali enoto, ki jo je težko analizirati [...]. To je aglutinacijski proces: pravimo *proces*, ne *postopek*, saj ta druga beseda vključuje voljo, namen, medtem ko je odsotnost volje prav ena izmed bistvenih značilnosti aglutinacije.« (Saussure 1997: 197.) Proces aglutinacije obsega tri faze:

1. Kombinacija več členov v sintagmo, ki je podobna vsem drugim. 2. Aglutinacija v pravem pomenu, to je sinteza sintagmatskih sestavin v novo enoto. Do sinteze pride samo od sebe z delovanjem mehanične težnje: kadar se kateri od sestavljenih konceptov izraža v zelo pogostem nizu pomenskih enot, ubere duh tako rekoč bližnjico, opusti analizo in koncept scela nanese na skupino znakov, ta pa tako postane nesestavljena enota. 3. Vse druge spremembe, ki nekdanjo skupino vse bolj preobražajo v nesestavljeno besedo: poenotenje naglasa [...], posebne fonetične spremembe itn. (Saussure 1997: 197–198.)

Aglutinacija je torej proces, ki zadeva besedotvorje. Med besedotvornimi vrstami bodo obravnavane zloženke. Kot tovrsten primer naj služi pregled pomenškega polja zloženek z okrajšavo *e-* v prvem delu, ki pomeni: nanašajoč se na elektroniko, elektronski.

5.1 Grafem *e-* v globinski strukturi nakazuje prevzeti izraz, ki omogoča navezavo s tovrstnimi besedami iz drugih jezikov. Tovrstne zloženke so neke vrste delni univerzalizmi, ki dajejo možnost unifikacije, vendar le v svojem prvem delu. To so enopomenski termini; *e-pošta*,¹⁰ *e-naslov*,¹¹ *e-knjiga*.¹² Takim oblikam so se pridružile priložnostne nove besede. Tvorjenost priložnostnih novih besed je odraz leksikalizacije leksemov, ki služijo za model, po katerih se naredijo priložnostne nove besede; te so odslikava nevtralnih leksemov ali leksikalnih zvez: *e-kombi*,¹³ *e-gledalec*,¹⁴ *e-odgovor*,¹⁵ *e-vprašanje*,¹⁶ *e-biznis*.¹⁷ Medtem ko se navedeni primeri

⁹ *Delo*, 30. 9. 2000, 44.

¹⁰ »[...] zgrožen ugotovim, da e-pošta nikakor ne more prispeti [...]«, *Delo*, 28. 10. 2000, poved 2445 v sobesedilu. Vir: *Nova beseda*.

¹¹ »[...] zamenjati e-naslov [...]«, *Delo*, 9. 4. 2002, poved 1666 v sobesedilu. Vir: *Nova beseda*.

¹² »Vse več e-knjig tudi v Frankfurtu.« *Delo*, Informacijska tehnologija, 23. 10. 2002, 10.

¹³ »Letošnja volilna kampanija LDS bo drugačna od prejšnjih [...]. [D]rugačna bo zato, ker bodo kandidati govorili predvsem o konkretnih vprašanjih, v ta namen pa smo pripravili dva tako imenovana e-kombija.« *Delo*, 16. 9. 2002, 2.

¹⁴ »Neuspešno, megleno, neslišno za vse morebitne e-gledalce zaradi uporabe prešibke tehnologije.« *Delo*, 16. 9. 2002, 2.

¹⁵ »Naprosen, da pove, kaj meni o šolah kreativnega pisanja, je napisal pet e-odgovorov na pet e-vprašanj.« *Delo*, 3. 5. 2003, 27.

do neke mere še navezujejo na prvotni pomen izraza, ki ga zamejuje izhajajoči pridevnik, pa ga naslednja priložnostna beseda z večjo mero abstrakcije, ki gre v pomensko polje lastnost, presega: »Da bo vse delovalo po načrtih, bodo odprli tri centre e-odličnosti.«¹⁸

Kombinacija prvega dela zloženke *e-* in pridevnika dokazuje, da ta morfem pridobiva nove besedotvorne vloge: »[...] za varnejše okolje poslovnih omrežij in e-poslovnih transakcij [...]«¹⁹

Prestopa meje občnih imen in vstopa kot morfemski del v lastnoimenski zloženki: »[...] da bodo vsi zaposleni del e-družbe, so ob visoki vrednosti blagovne znamke in razširjenosti po vsem svetu menda garancija za uspeh e-Simensa.«²⁰

Ob robu naj bo navedeno še nekaj opaznih besedotvornih tvorjenk. Besedotvorna raznoterost v publicističnih strokovnih besedilih se namreč kaže tudi v kombinaciji različnih morfemskih sestavin. Sklop je lahko kombinacija prvega dela zloženek in kratic: »[...] drugi pa nosijo nalepko miniDV in uporabljajo kaseto, ki je približno štirikrat manjša kot Hi-8.«²¹

5.2 V slovenskih publicističnih strokovnih besedilih se termini pogosto pojavljajo v obliki kratice, še posebno v besedilih, ki se izvorno navezujejo na tujejezično predlogo (Bokal 2004: 49). Imenujemo jih kratični termini. Kratični termini ne morejo vzpostaviti medleksemskega razmerja do drugih leksemov, so pomensko nerazvidni. Poleg tega je preveliko število glasov v kratiki lahko moteče, še posebej, če je več kratic v isti povedi: »V prihodnosti bodo zagotovo postale zanimivejše združene kartice PCMCIA, ki omogočajo povezljivost GPRS, kasneje 3g in wi-fi.«²²

Da je zagotovljena prepoznavnost kratičnega termina, se njegova skladijska podstava pojavlja v oklepaju: »Prometeja sodobne biologije, James Watson in Francis Crick, sta 25. aprila 1953 v članku [...] opisala strukturo molekule DNK (dezoksiribonukleinske kisline), znameniti model dvojne vijačnice [...].²³ V naslednjem primeru je zamenjano mesto kratičnega termina in njegove skladijske podstave: »Jedro je celični organel, v kateri je dezoksiribonukleinska kislina (DNK), ki prek nukleotidnega zaporedja kodira vse dogajanje v organizmu.«²⁴

Tak tip kratičenja je pripraven za nadaljnjo besedotvorno rodnost, za prehajanje v zloženke: »[...] končno smo vpeljali tudi tehnike rekombinantne DNK-tehnologije.«²⁵

¹⁶ Gl. op. 15.

¹⁷ [...] za pospeševanje e-biznisa, *Delo*, Sobotna priloga, 18. 11. 2000, 6.

¹⁸ *Delo*, Informacijska tehnologija, 23. 10. 2002, 10.

¹⁹ *Delo*, Informacijska tehnologija, 23. 10. 2002, 10.

²⁰ *Delo*, Informacijska tehnologija, 23. 10. 2002, 10.

²¹ *Delo*, 30. 9. 2000, 44.

²² *Delo*, Informacijska tehnologija, 7. 4. 2003, 9.

²³ *Delo*, Znanost, 7. 4. 2003, 2.

²⁴ *Delo*, Znanost, 10. 2. 2003, 4.

²⁵ *Delo*, Znanost, 24. 2. 2003, 4.

Novi člen v kratičnem terminu, katerega del je znana kratica, je zaradi še nepoznanosti pojasnjen v oklepaju: »[...] filme v tem programu pa oddajajo tudi digitalne satelitske postaje in prihajajoča DTV (digitalna TV).«²⁶

V naslednjem besedilu sta dva kratična termina: poleg prvega iz dveh delov, ki sta povezana z nestičnim pomišljajem, je drugi s sovsebujočim številskim delom: »[...] je odkrila, da pri pacientih, ki so okuženi tudi z GBV – C, ena od teh snovi, imenovana CCR5, manjka.«²⁷ Pravopisna pravila takih kratic še ne obravnavajo. Njihova povezava z drugim delom je v naslednjem primeru drugačna: »V drugi generaciji mobilne telefonije so bili v svetu vsaj štirje standardi, s 3G se bo njihovo število zmanjšalo na dva. Eden, W-CDMA, je osnovan na GSM, medtem ko so osnova za CDMA 2000 omrežja CDMA.«²⁸

Med pravopisnimi posebnostmi kratičnih terminov je kombinacija malih in velikih črk, med seboj mehanično povezana. »Tehnologije, kot so ADSL (in ostale tehnologije družine xDSL), ATM in povezava preko omrežja kableske televizije [...].«²⁹

6 Primeri iz razdelka o kratičnih terminih kažejo, da se je obvestilnost za nestrokovnjake zmanjšala. V pošteb bi prišlo dodatno pojasnjevanje. Še večja sporočilna zaprtost pa nastane, če se v besedilu pojavijo že omenjeni terminološki znaki. V jezikoslovju običajno ločilo dvopičje v drugem strokovnem besedilu izgubi svojo znano jezikoslovno vrednost in dobi novo terminološko vlogo: »V naslovu 2001 : 798 : 110 : 2002 : 100::1 na primer smo z dvema dvopičjema nadomestili dve zaporedni ničelni besedi (32 bitov) med 100 in 1.«³⁰

Terminologija informacijske tehnologije vključuje tudi matematične znake, primer: programski jezik C++.

Med opaznimi znamenji terminologizacije publicističnih strokovnih besedil je navajanje kemijskih formul v običajnih skladijskih zvezah: »Povprečna debelina ozonske plasti in merilna mesta v programu GO₃OS. Količino skupnega ozona v plasti zraka nad zemeljskim površjem merijo s sateliti (na primer: TOMS – Total Ozone Mapping Spectrometer), ponekod na zemeljski površini pa izvajajo tudi redne meritve z Brewerjevimi in Dobsonovimi instrumenti ter sondažne meritve v okviru programa Svetovne meteorološke organizacije Global Ozone Observing System – GO₃OS.«³¹

7 Ob vsej tej raznoterosti morfemskih in znakovnih sestavin ter njihovih kombinacij v publicističnih strokovnih besedilih se sprašujemo, ali se jezikovni razvoj giblje v smer, ko se bodo »jezikovna« sredstva uniformirala, zlivala, ko bo mate-

²⁶ Delo, 30. 9. 2000, 44

²⁷ Delo, Znanost, 24. 2. 2003, 3.

²⁸ Delo, Informacijska tehnologija, 7. 4. 2003, 9.

²⁹ Delo, Sobotna priloga, 28. 10. 2000, 29.

³⁰ Delo, Znanost, 27. 1. 2003.

³¹ Delo, Znanost, 9. 9. 2002, 12.

matika kot mati naravoslovnih znanosti, v kateri ni normativnega odnosa in pomenskih obremenitev posameznih njenih enot, k sebi pritegnila tudi jezik in bo le-ta v strokah postal »multimedijski«? Ali ni vse to množično pojavljanje kratičnih terminov oziroma kratic dokaz, da se jezikovna sredstva želijo razbremeniti pomenkega »balasta«, da se pomeni s kratičnjem šifrirajo in bodo dostopni le »posvečenim«? Da se mogoče ne globalizirajo le jeziki, ampak tudi sredstva izražanja človeškega znanja? Da spet morebiti prihaja doba neke vrste »hieroglifov«?

8 Sklep. Terminologizacijo razumemo tudi kot prehajanje terminov iz svojega primarnega okolja v publicistično funkcijsko zvrst. Določena je z več vidikov: z neodzivnostjo terminov pomenotvornim postopkom, kot sta metafora in metonimija, z leksemskimi novostmi, z izraznimi posebnostmi (uvajanje t. i. terminoloških znakov). Obenem pa se v publicističnem strokovnem jeziku kažejo novosti, ki zadevajo zlasti besedotvorno jezikovno ravnino. V besedotvornih vrstah je opaziti veliko morfemsko heterogenost, tako da teoretična podlaga skoraj ne dohaja izzivov jezikovne prakse. Ker je publicistični jezik pod neposrednim vplivom tujega, zlasti angleško govorečega okolja, od koder prihajajo predmetne novosti, se v njem pojavljajo številne citatne besede. Vse to oblikuje publicistični strokovni jezik, v katerem termini v glavnem še ohranjajo svojo pomensko zaprtost, kljub temu da se večja število kolokatorjev. To ga navezuje na prvotni strokovni jezik. Meje med funkcijskimi zvrstmi se rahljajo.

Literatura

- BAJEC, Anton et al., 1994: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- BOKAL, Ljudmila, 1998: Tipologija novih besed (ob primeru avtomobilskega izrazja). *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Zbornik referatov s posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju. Ur. M. Humar. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC. 147–162.
- BOKAL, Ljudmila, 2004: Znamenja angleščine kot globalnega jezika v slovenščini, še posebej s stališča terminologije. *Terminologija v času globalizacije*. Zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije. Ur. M. Humar. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. 45–55.
- DE SAUSSURE, Ferdinand, 1997: *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- JACKSON, Howard, 2002: *Lexicography*. London: Routledge.
- LEDER MANCINI, Zvonka, 1986: O terminologizaciji jezikovnega znaka. *Slovenski jezik v znanosti. Prispevki k teoriji*. Zbornik prispevkov. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 195–201.
- PEDIČEK, Franc, 1984: Teorija znanstvene terminologije. *Terminologija v znanosti: prispevki k teoriji*. Ur. F. Pediček. Ljubljana: Pedagoški inštitut. 17–35.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ŽAGAR, Mojca, 2005: Determinologizacija (na primeru terminologije iz fizike). *Jezik in slovnstvo* 50/2. 35–48.
- ŽELE, Andreja, 2004: Stopnje terminologizacije v leksiki (na primerih glagolov). *Terminologija v času globalizacije*. Zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije. Ur. M. Humar. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. 77–91.